

A nyomorgó Budapest.

Írta: Fodor Aladár.

I.

Azoknak, akik az éhez, nyomorgó, hajléktalan, állati sorban élő embereket Maxim Gorkijnak, a híres színművéből ismerik, halvány sejtelmük sincs arról, hogy mi a — nyomor, az igazi nyomoruság. A nagy, orosz írónak az alakjai, kivétel nélkül, tekintetes és nagyságos urak, akik négylovas hintón, vagy akár meggyiszini gépkocsin mozoghatnak jelenésük közben a színpadon.

Az igazi, a szagos, a kiabáló, rikitó nyomoruság itt tanyázik közvetlen közelünkben, a szemünk előtt, a házunk, a küszöbünk mellett, Budapest külvárosaiban. Láttam. A saját szememmel néztem, az orrommal szagoltam. És ez nem frázis, nagyhangon, nagyképien odavetett mondás. Az igazi nyomornak, a nagy szegénységnek szaga van.

Örök életemben szegény voltam. Sohasem firtogattam az orrom, ha szegénységet láttam. De a szegénységnek, a nyomornak is van fokozata, amelynek, úgy látszik, a legalkalmasabb mérője az — orr. A nyomorgó Budapest szagát még az én orrom sem bírta el. Amikor expedicióm első állomásán megütött a nyomor szaga, támoelvogva kerestem az ajtót, hogy levegőhöz jussak.

Ha illatszergyáros volnék, megkísérleném a szegénység, a nyomor illatát flaskóba szorítani. Talán hasznát látná a szenvedő emberiség, ha jóléthez szokott orrokat csiklandozhatnék vele. És vannak emberek, acélozott kezűek. életerősek, munkabíróak, vének, csoszogók és ványadt gyermekek, aszott emléken rágódó csecsemők, akik ebben a levegőben, ebben a szagban élnek!...

Rettenetes valóság! Szinte sajnálni kezdem, hogy meggyőződtem a létezéséről. Képzeltben fogalmat alkotottam magamnak a nyomoruságról és azt hittem, hogy ott a határ, a hová fantáziámmal eljutottam. Micsoda csalódás! Az a nyomoruság, amelyet láttam, tulszárnyalja a legesapongóbb fantáziát. A nyomorgó Budapestről képet alkotni nem lehet. Azt látni kell!

A rendőrség jóvoltából részem volt benne. Szerdán éjszaka hivatalos voltam ama razzlán, amelyet policiánk a főváros ismert emberbarátainak, de különösen gróf Edelsheim-Gyulay Lipótnak a kérésére rendezett. Néhány ujság el is verte a port a rendőrségen. Nagy volt a műharag. Szörnyen tüzeltek azok a riporterek, akik nem kaptak meghívást a razzlára. Kisütötték, hogy az éjszakai kirándulást csak a mágnások és mágnássasszonyok multságára rendezték. Hogy mennyire alaptalanul érték ezek a támadások a rendőrséget, ki fog világítani e sorokból, amelyekben részletes leírását adom a razzlának.

Mert ki hinné, hogy a rendőrségnek szíve is van? Szíve, amelybe erős karmokkal vág bele a gyilkos nyomoruság, amelyet ebben a városban senki, de senki sem ismer jobban, mint a rendőrség. A nyomor ikertestvére a bűnnek. A rossz, a gonosz legűbb esetben a nyomoruság tanyájáról indul utjára, hogy vétsen a társadalmi konvenciók, a törvény szava ellen. A rendőrség tudja, hogy a nyomor csillapításával féket vetnek a bűnnek is. A nyomor közvetlen látása pedig olyan impressziókat örökít meg a szemlélő lelkében, hogy erős hatással van a zseb mélyén nyugvó — pénztárcára is.

Hiába, legtöbb embernél a szíven keresztül térközhetni a — bugyellárisához. Amikor tehát Edelsheim-Gyulay azzal a kéréssel járult a rendőrséghez, mutassa meg néhány főúri barátjának a nyomorgó Budapestet, ő, aki annyiszor kereste fel a szenvedőket, a nélkülözöket, a nyomor sivar tanyáit, jól tudta, hogy ennek a kirándulásnak gyűmölesei lesznek. És lettek is.

Esti tíz órára jelezték az indulást. A Visegrádi-utcában lévő, tizenhét éves számú rendőr-őrszoba volt a találkozás helye. Amikor oda értem, már vagy harminc detektív szorongott az egyébként tágas helyiségben. Háromnegyed kilenc lehetett, amikor megérkezett Krecsányi Kálmán rendőrtanácsos, a detektívtestület főnöke, Dömjén Benő detektívfelügyelő társaságában.

Röviddel utóbb szürke színű gépkocsi állott meg az őrszoba előtt. Négyen szállottak ki az automobilból: gróf Edelsheim-Gyulay, a fia, ifjú Edelsheim-Gyulay Lipót, báró Inkey László és báró Bornemissza Elemér. Az idősebb Edelsheim-Gyulay régi, jó ismerőseként köszönti Krecsányit akitől elnézést kér, hogy magával hozta a fiát is. Amikor bemutatja az érdekes arcú, fiatal grófot a tanácsosnak, így szól:

— Elhoztam a fiamat, hadd ismerje meg a szegénységet!

Miközben Bornemissza és Inkey bárókat is bemutatja a gróf, megérkezik dr. Pekáry Ferenc, a főkapitány helyettese. Néhány perc és elhelyezkedünk a kocsikban, amelyek nekivágnak Budapest legveszedelmesebb vidékének, az Angyalföldnek. De elvették, amikor ilyen szép nevet adtak ennek a városrésznek! A legstilszerűbb lett volna, ha a — pokolföldjének keresztelik el. Mert amit e helyen látunk, minden, minden a pokolra emlékeztet. Angyalnak távoli nyoma sincs ezen a tájon.

A kin, a pokol, a szenvedés, a nélkülözés, a sötét, bűnös nyomor hazája az a nagy darab budapesti föld, amelyre átok sulyaként nehezedik a januári hideg, fagyos, csillagtalan éjszaka...

A hét kocsiból álló expedició első állomása a Zápolya-utca harmincnyolcadik számú háza. Rozoga fakéretés választja el a piszkos, szűk udvart az utcától. Sokáig kopogtatnak a detektívek, amíg fölébred a házmester, mert e helyen a csengő fénylítés volna. Az álmosképi embernek egyetlen arcizma sem rándul meg, amikor a sok rendőrt látja. Megszokta már, hogy éjnek idején, hasonló körülmények között verik ki párnái közül.

— Megint itt járnak az urak? — kérdi egykedvűen. — Nincs semmi baj. Rendben van minden. Tessek elhinni, hogy rendben van. Akár tovább is mehetnek...

— Elég a beszédből, Mihály, — mondja Krecsányi tanácsos, aki még ezt a legutolsó házmestert is ismeri, — világítson a lámpájával és zörgessen be a tizenkilences számú lakásba!

A házmester kelletlenül csoszog előre a gidresgödörös, jeges udvarban. Időközben a detektívek gertyákat gyujtanak, a mágnások pedig zsebbe való vilamos lámpával világítanak. A sárga, ütött-kopott egyemeletes ház egyszerre megelevenedik. Több lakásban kigyullad a méces, sejtelmes suttogás, tompa mozgás hallszik ki az udvarra. A detektívek elhelyezkednek az ajtóknak, nehogy meglépien valaki.

Benyitunk a tizenkilences számú lakásba. Elöl két-három markos detektív, a nyomukban Krecsányi Kálmán rendőrtanácsos, utána a mágnások. Csak a konyha közepéig jutunk. Jobbról, balról nyitott szobaajtók, amelyeken vastag, nehéz párák szöknek kifelé.

A szegénység, a gyilkos nyomor párái!...

Megszédülök... Rohanni szeretnék ki a szabadba, de nem tehetem. Látom, hogy a grófok és a bárók bátran követik vezetőnket. Visszafojtom a lélegzetem és belépek a nyomor rettenetes tanyájára... Minden új, amit látok. Eszembe jutnak az aranyosmezei, gerendi kis román vityillók, amelyekben kecskét, sertést, bivalyetehetet láttam egy fedél alatt, egy szobában az oláhcsaláddal. Milyen nagy, uri kényelemben is élnek azok a félemberek, félállatok!...

Kis, alacsony szobában vagyok. A falakról már régen lehullott a vakolat, vigyorgó, vörös téglák és megfeketedett vörösvári mészkövek merednek felém. Szemben, oldalt, mindenütt fekhelyek. Három ágy, két pricscs és vagy négy rongyos, piszkos, lapos szalmazsák a földön. Emberek, asszonyok, hajadonok, legények, gyermekek és csecsemők egymás hátán. Megolvassuk: tizenhároman!

Az ajtófélfája fején látom: 19. szoba 4 személy. Így szabta meg a hatóság. Több lélegző embert nem bír el a barlang levegője. Nem-e? Mintha bizony a nyomoruságot hozzá lehetne simítani a kis szoba köbértalmához?!

Bizony nem! A városi urak kiszámíthatják, hol lesz a levegőből fojtogató, testet-lelket sorvasztó mé-

reg. Szép ez papíron és szabályrendeletben. De hol van ez, milyen messzire esik a valóságtól, az élettől? Ime, hogy rácafol. Tizenhárom és mindannyian lélegzenek, élnek. És örülnek, hogy abban a gyilkos levegőben meghúzódhatnak az isten hidege elől.

A szobagazda kicihelődik a piszkos ágyból. Az albérlők legtöbbje föl sem ébred. A farsztó, nehéz munka ólomalmot vert a szemükre.

— Sokan vannak ebben a szobában! — szól a tanácsos. — Csak négy embernek való lakás ez.

— Dehogyan sokan, — feleli a főbérlő, — hiszen szépen megférünk. Sok a házbér, kezit csokolom, nem győzném fizetni egymagam. A kvártélyosok segítenek.

— Mit fizet ezért a lyukért?

— Hat korona ötven fillért egy hétre!

Mindnyájan szörnyűködnek a legvakmerőbb házbéruzsora hallatára. Vannak emberek, akik e szerencsétlenek zsirjából pocakot eresztenek?! Hiszen ez a rozoga, piszkos ház több jövedelmet hajt, mint akár melyik belvárosi bérpalota! Ilyen zugért háromszázhusz korona évi bért szedni, a büntető kódexbe ütköző cselekedet. Hajrá, kapzs! Telhetetlen, vérszopó had! Építetek rozoga, düledező, dohos, penészes, mérges, gyilkos levegőjű nyomortanyákat és — milliomosok lettek a koldusok fillérjeiből!...

A Zápolya-utcai ház lakásai mind egyformák. Akár a kosárba dobált zsemlyék. Négyet, ötöt megnezünk, de ujat egyikben sem látunk. Mindenütt egy a kép: a szobagazda és a töméntelen bérlő. Ezek a szegényebbek. Nekik még ilyen barlangra sem felik. Öt-hat gyerekkel ott huzódnak meg a rozoga ágyon és a mellé ágyazott szalmazsákon. Még lépni is bajos, mert gyermekfejre tapodunk.

— Elviszünk a kicsik közül egyet-kettőt, ha ideadják, — mondja Edelsheim-Gyulay, — majd elhelyezzük a Gyermekvédő Ligánál őket. Jó dolguk lesz szegényeknek!

Az anya, aki szemérmesen huzódott a takaró alá, felriad. Nem törődik többé azzal, hogy idegen férfiak vannak a szobában, felrugja a paplant és feltámaszkodik a párnák közül.

— Hogy oda adjam a gyermekem? — sipítja indulatosan, — innen bizony nem viszik el az urak! Nem azért vesződtem velük, hogy megváljak tőlük. Jobb helyen vannak itt. Tavaly is elvitték a szoniszédasszony két gyerekét és mi lett velük? Az egyik elpusztult, a másik pedig nyomorék lett! Beleharapott a disznó! Lerágtá a húst a lábáról! Inkább meghalok, semhogy megváljak akárcmelyiktől is!

Milyen kár, hogy alszanak a kis nyomorgók és nem hallják az anyjuk szavát! Nagyobbrászt az utca gyermekei ők, akik tán hirből ismerik az anyai, a szülői szeretet édes melegét. Most is csak az ösztön, az anya ösztöne kelt vélelmükre...

A Zápolya-utcában két házat is szemügyre veszünk. A harminennyolcas számúból a huszonkilencbe térünk. Az ikertestvére amannak. Ablakaik farkasszemet néznek. Pálincás zsidó bérlő mind a kettőt. Weinberger Adolfnak hívják. Jól megőrööm ezt a nevet. Talán még szolgálatára lehetek egyszer. Hej, de sokért nem adnám, ha olyan bünt is elkövetne, amelyre van szakasz a büntető törvénykönyvben!...

Mert a lakásuzsorára nincsen. Mindenféle uzsorára van, csak éppen erre nincs... Pedig, ha volna! De sok esztendei feyház rina le ezeknek a Zápolya-utcai odúknak a falairól!...

A huszonkilences udvarán vagyunk. Hátul alacsony kunyhó. Kicsi, jégvirágos ablakok verik vissza az égő gyertyák fényét. Percek mulanak, amíg benyithatunk. Asszony nyit ajtót. A konyhában ruha szárad. A földön körmos, ütött, kopott, összedrótózott fazekak, moslékszerű ételmaradékkal. Szegényes vacsorának szegényes maradéka. Talán a holnapi ebéd?...

A félig nyitott szobaajtón keresztül nyöszörgést hallunk. Pihegő, lázban égő gyermek nyöszörgése. Bolül kerülünk. A szobában egyetlen ágy, előtte rozoga bölcő. Abban vergődik a kis poronty. Az ágy fejénél, keresztben az ablak alatt, kere-

vetféle, amelyen az ember fekszik. Akkor ébred, amikor betoppanunk.

Az első hely, ahol nincsen albérlő. A kis szobát a család lakja, mégis nyolcan vannak. Hat gyermek és a szülők. A beteg kis leány hét hónapos. Másfél éves fiucska alszik az ágyban. A többi gyerek a földön, egymás mellett. Elnyűtt ruhadarabok a takarójuk. Az egyiknek, a legidősebbnek, aki tizenégy éves, csizmaszár a fejealja.

— Miből élnek, édes lelkem? — kérdi Kreacsányi tanácsos a csontos, vézna asszonytól.

— Nem is élünk, — feleli siró hangon, — nem élet a miénk. Az emberem már hetek óta nem jár munkába. Kitétték. Az az eledelünk, a mit a népkonyhán, könyörületből kapunk. Oda járok mosogatni és a munkámért kijár egy kis ételmaradék.

— Szívesen elviszünk egy-két gyereket, — szól Edelsheim-Gyulay gróf, — legalább könnyítünk a helyzetükön.

— Abból semmi sem lesz, — mondja indulatosan az apa, aki ez ideig még csak köszönetre sem méltatta az éjszakai vendégeket, — innen ugyan el nem visznek egyetlenegy sem!

— Hiszen marad azért elég maguknak is. És jó dolguk lesz a Gyermekvédő Ligánál a kicsinyeknek.

— Jobb dolguk van itt mellettünk!

— Hát szereti őket?

— Szép volna, ha nem szeretném. Az enyémek, hát hogyné szeretném! ..

A beteg kis lányka fájdalmas sirásba kezd. Gyilkolja, perzseli a láz. Belesajdul a szivembe a kínos nyöszörgés. Akaratlanul a zsebembe nyulok a pénztárcám után. De valaki megelőz. Ezüstpénzt csusztat a szánalmas asszony kezébe.

Kreacsányi Kálmán rendőrtanácsos volt, aki megelőzött ..

A következő látogatásunk az egyik emeleten lévő lakásnak szólott. Nagy, hideg, gidres, gödrös konyhába lépünk. Jobbra is, balra is ajtók nyílnak. Rossz, összevissza hasadt, repedezett ajtók, a melyeken kilopózik a szobákban égő petróleumlámpák sárgás fénye.

Balra tartunk. Csodák csodája, két szobás nyomortanyán vagyunk. A belső ajtót, mint fölölleges tárgyat, leszedték. Ne foglaljon el talpalattnyi helyet sem. Az első szobában tizenheten vannak. Négy házaspár és kilenc gyermek. Mindjárt, ahogyan belépünk, különös kép köti le figyelmemet.

Két, hófehér fej, ráncos arc kandikál ki a szennyes takaró alól. Csak a fejük látszik. Ők az öregek ébrednek föl elsőnek. Tuljárnak a hetvenedik éven, nem csoda, ha kerüli szemüket az álom.

— Tipikus koldusok, — mondja az egyik újságíró társam, — ezek könnyen szerzik meg a mindennapra valót.

— A felesége az a néni? — kérden a pislogó, duzzadt arcú öregtől.

— Igen!

— Esküdt felesége?

Amíg az ember tépelődik a fölött, hogy mit is mondjon, az asszony a falnak fordul.

— Csak úgy élünk, — mondja végül az öreg, — papnál sehse jártunk .. Ötven éve vagyunk egymás mellett .. Minek esküdjünk most, amikor a végét járjuk ..

A másik szobában vagyunk. Közvetlen az ajtó mellett lévő ágyra hívja föl figyelmünket Sárközy detektív.

— Tessék csak oda nézni. Hárman fekszenek az ágyban. Közepén kisleány. Világtalan. Mind a két szemére vak. Ott fetreng az ember és az asszony között.

A közfigyelem a különös családi kép felé irányul. Fölrázzák az asszonyt álmából. Rongyos, piszkos ingben leugrik vackáról. Nem rösteli meztelenségét. A saját szobájában megszokta már az olyan férfiakat, akikhez semmi köze. Öklével kidörzsölli az álmot a szeméből és tótul kérdezi, mit akarnak tőle.

— Vak az a gyermek?

— Nem lát semmit a lelkem!

— Vegye ki az ágyból.

Az asszony karjára emeli a hatéves, korcos, nyomorék kis leányt. Kócos, szeszintű haját a tenyerével végigkeféli, aztán, nehogy a család vídjával illethessék, megkérdezi a szerencsétlen porontytól:

— Marisku, látsz a nagyságos urak? Látsz!?

Mariska artikulátlan hangokat erőszakol ki a torkán és felelete fullasztó köhögésbe vész.

— Elviszszük Mariskát, ha ide adja, — szól Edelsheim Gyulay gróf — majd elhelyezzük valahol.

— Kezít csokolom a tekintetes urnak, — hállkodik az asszony, — szívesen odaadom. Odaadom, de ne vigyék el vidékre. Egy gyerekeket már elvitték. Három éve nem láttam. Azt sem tudom, mi van vele. Mariskát gyakran akarom látni. Ha lehet, minden nap látni akarom.

— Jól van, lelkem! — nyugtatja meg a tót asszonyt a gróf, — látni fogja. Holnap küldünk ruhát a kisleánynak, jól, melegen felöltöztetjük és elhozza a lakásomra.

— Igen, kezít csokolom, de tartozom a szoba-asszonyomnak. Hat forinttal adósa vagyok, hogyan adjam oda a gyereket?

A tót asszony, még ha álmából rázzák föl, akis ravaszkodik. Ilyen együgyű fogással szabta meg tizenkét koronában a kis vak leány árát ..

A konyhából jobbra nyíló szobában újra olyan familiát találtunk, mely nem tart albérlőket. Felöltött gyerekek, legényemberek fekszenek a földre dobott szalmazsákokon. A családfő, amíg a másik lakásban jártunk, gunyát öltött magára és megtölte a pipáját.

Bodor füstfelhőket pöfékel, amikor elmondja, hogy kőmives mesterséget folytat, a fiai is kőművesek. Most befagyott a malter, nem dolgozhatnak. Napszámba járnának, de nincs munka. A népkonyháról élnek. Napjában csak egyszer étkeznek, de azért megvannak. Majd csak kibúvik a tavaszi napsugár is. Akkor aztán, oda se!

A piszkos, nedves falon két érdekes kép. Szép, aranykeretes, tiszta képek. Az egyik Lassale; a másik Marx olajnyomasu arcképe. Ugy eljűnek a maszatos, kopott, kékre mázolt falaktól. Az üveg-lapjuk is bántóan csillog a tisztaságtól.

— Szocialisták, ugy-e? — kérdi dr. Pekáry Ferenc, a főkapitány helyettese.

— A fiaim hozták .. Azok bizony nagy szocialisták .. Én már öreg ember vagyok, nem politizálok ..

Özvegy asszony lakásába érünk. Egyik fiát az aszódi javítóintézetben helyezték el. Az otthon lévő kőmives inas. Kocsis a hálótársa, aki félágyat bérel százhusz fillérért, hét napra.

A kis szobában négy házaspár bérel ágyat. Tizenegy gyermek hever a padlóra vetett rongyokon. Néhányan felriadnak közülük és idegenek látára sirásba kezdenek. Alig lehet leszerelni a bántó koncertet. Kreacsányi huszfilléreseket nyom a markukba. Öklönnyi csöppségek, de már jól ismerik a pénzt. Örömmel ugrálnak föl szennyes fekhelyikről és az ajándékot odaadják az — az édesanyjuknak.

Amikor elül a sirás, szóhoz jut a szobaasszony. Tele van panaszszal, keserűséggel. Nem a nyomor fáj neki, sem a nélkülözés. A háziurat szapulja. Weinberger Adolf pájnkamérőt.

— Drága házbért fizetek. Nyolc koronát hetenkint. Az Isten tudja, honnan teremtem elő minden szombaton. De meg kell lenni, mert különben kitesznek az utcára. Annyi pénzt ezért a kis lyukért. Nincs hozzá semmi. Se padlás, se pince. Csak a konyha. Annak is a fele. Még vizet sem kapunk. Napok óta a másik határra járunk egy korty vizért. Éppen ma pöröltem a házmesterrel. De mit használ ez? Olyant mondott, hogy majd el-súlyedtem szegyenletemben.

Weinberger felnőtt fia szó nélkül hallgatta végig az asszony siránkozását. Csak amikor Kreacsányi tanácsos kérdőre vonta, hogy miért nem adnak vizet e szerencsétlen embereknek, szólalt meg:

— Nem tehetünk róla. Ellopták a vízvezetéket. A falból kiásták az ólomcsöveket. Panaszt is tettünk a rendőrségen.

Angyalföld! .. Még a vizet is ellopják a szegény ember szája elől. A falból az ólomcsöveket. Az a munka, amelyet az ilyen lopás megkíván, tiszta értékesebb, mint a — zsákmány ..

(Folytatjuk.)